

Gadymy Günbatar türklere garşy Wizantiýany nämüçin goldamady?

Category: Kitapcy, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 26 январа, 2025

Gadymy Günbatar türklere garşy Wizantiýany nämüçin goldamady?

GADYMY GÜNBATAR TÜRKLERE GARŞY WIZANTIÝANY NÄMÜÇIN GOLDAMADY?

Birinji haçly ýörişi

Günbatar bilen wizantiýalylaryň arasynda belli bir derejedäki tebigy duşmançylyk hemişe bolup gelipdir. Olar hristianlygyň dürli mezheplerine uýýardylar we şonuň üçinem biri-birlerini dinden çykan kapyr ýa-da musulmanlara garanda az-owlak gowy hasaplaýardylar.

Günbatar kiçi ölçegli söwda dolanşygyna eýedi we geografiki ýerleşşi taýdan günbatarly söwdagärleri talap edilýän tölegleri tölemäge mejbur edýän (ýa-da Bosfor bogazyndan gizlinlik bilen girmäge synanyşýan) wizantiýalylar bilen aç-açan bäsleşýärdi. Şeýle-de bolsa, 1095-nji ýylyň mart aýynda

gatnaşyklar mazaly gyzyşdy we wizantiýalylar Günbatardan kömek sorajak derejede bialaç galdylar.

Muny hakynatutma esgerleriň seljuklylara garşy kömek soramagy üçin kiçijik haýyş hökmünde görmek ýalňyş bolmaz.

Papa Urban II

Emma Rim papasy Urban II-niň kellesinde has başgarak etsem-petsem bardy:

Ol Klermon gurultaýyny geçirdi we onda musulmanlara garşy wizantiýalylara kömek etmegiň hristian ahlak borjudygyny öňe sürdi.

Muny hepdäniň iş günlerinden başga wagt hristianlara garşy uruş ugran etmegi gadagan edýän perman bilen tassyklap, Katolik sebitdäki ruhanylar tarapyndan paýlanan we halka sesli okalyp berlen tolgundyryjy nutugyny eşitdirdi.

Aňyrsy-bärsi iku asyra çeken we ironiki ýagdaýda Wizantiýa imperiýasyna urlan zarbanyň başyny çeken haçly ýörişleriň başlanýandygy yglan edilipdi.

Haçly ýörişleriň (birinjisi) hakykatdanam Wizantiýa imperiýasyndan belli bir derejede ýük alandygyny we Wizantiýa imperiýasynyň ykbaly üçin «gutulgysyzlygy» gijikdirendini aýtmaly.

Çak urmaly bolsa, eger wenesiýalylar dördünji haçly ýörişini sypdyryp, Konstantinopoly talamagyna sebäp bolmadyk bolanlygynda, Wizantiýa imperiýasynyň päsgele berme mümkinçiligi bardy. Emma haçly ýörişleriň biri-de bolnadyk bolsa, Wizantiýa imperiýasynyň ahyrynda ýykyljagyna şek-şübhe bolup bilmezdi.

Wenesiýalylar dördünji haçly ýörişini «sypdyrmady» we goşun bermek üçin kuwwatly flotiliýa düzenden soň wada berlen tölegleri-de tölemändi. Olar Konstantinopolyň ýany bilen ýolugra köp sanly portlary talap, olja edindiler.

Munuň özi Rim papasy bilen Wenesiýanyň arasyndaky düýpli duşmançylygyň bardygynyň aç-açan subutnamasy hasaplanýardy.

Dördünji haçly ýörişiň Konstantinopolyň 1204-nji ýylda aglabasy wenesiýalylardan ybarat goşun bölümleri tarapyndan eýelenmegi bilen gutarandygyny ýatdan çykarmaly däl.

Bu ýagdaý latynlar bilen wizantiýalylaryň arasynda uzak wagta çeken urşa getirenem bolsa, ahyrynda Konstantinopoly 1261-nji ýylda yzyna gaýdyp aldy, emma imperiýa öňki ýerleriniň barsyny we baýlygyny gaýdyp alyp bilmedi.

Türk howpy bilen ýüzbe-ýüz bolup galan Wizantiýa Latyn

buthanasy bilen birleşip Rimiň ýardamyny almaga synanyşdy. Emma prawoslaw buthanalary 1439-njy ýylda Ferrafa-Florensiýa geňeşi wagtynda latyn dilinse «Laetentur coeli» bileleşigine gol çekenem bolsalar, bu bileleşik umuman ruhanylar we täsirli adamlar tarapyndan ret edildi.

Aslynda bileleşik Prawoslaw buthanasyny gowşatdy. Grek buthanasy-da oňa garşy çykdy.

1441-nji ýylda Rus buthanasy Kiýew patriarhyny (has soňra kardinal we ondanam soň Konstantinopolyň Latyn oatriarhy bolan) tussag astyna alyp, garaşsyzlygyny yglan etdi.

1451-nji ýylda ol täzelikçi wizantiýa patriarhy bilen bile Rime gaçyp gitmäge mejbur boldy.

«Wizantiýa bölünişiginiň» güzeran çeşmesi Rim papasy Nikolas V-iň Wizantiýa ýardam etmezliginiň resmi bahanasydyr.

Fatih Soltan Mämmet

Bileleşik 1452-nji ýylyň dekabr aýynda Konstantinopolda yglan

edilenden soň Rim papasy pikirini üýtgetdi, emma täze haçly ýörişine çagyryş şowuna bolmady.

1444-nji ýylda Warnadaky ýeňlişi bilen biloňurgasy ýazdyrylan Latyn dünýäsiniň jany bokurdagyna geldi. 1453-nji ýylda Wengeriýa we Wenesiýa Fatih Soltan Mämmet bilen köp sanly ylalaşyga gol çekdi.

Fransuzlar bilen iňlisler biri-birlerine garşy urşup ýördüler. Diňe Wenesiýa bilen Genuýa az sanly kömekçi güýç ugradyp bildi.

1453-nji ýyldan öňki Osmanly imperiýasynyň kartasy

Kartadanam görşüňiz ýaly Konstantinopolyň daş-töweregindäki yüzlerçe kilometr meýdany doly türk topraklary bilen gurşalyp alynan ýagdaýdady.

Olara ýardam edip biljek ýeke-täk ýewropa güýji ýaşaýyş liniýasynyň inçe ýumagy bolan Konstantinopola barýan deňiz ýoluny şindizem gözegçiliginde saklaýan Wenesiýa respublikasydy.

Wenesiýa kartada gyzykly nokat edip görkezilen legendar

Negroponte portuny gözegçiliginde saklady we baglanyşyk bilen Konstantionopola we aňyrsyndaky Trebizonda baglandy.

Bu gymmatly söwda ýoly dolulygyna türk güýji bilen gurşalandygyna garamazdan açyk saklandy.

Wenesiýa elinden gelenini etdi, emma ahyrynda türk güýçleri agdyklyk etdi.

Ýewropaly Günbataryň orta asyrlaryň soňlarynda we häzirkizaman taryhynyň başlarynda Konstantinopoldaky musulman-hristian häkimiýet göreşinden näme sebäpli daşda durandygyna degişli birnäçe sebäp bar.

Bu problemanyň ýeke-täk düýpli jogaby ýok, düşündirişi-de bulaşyk we şu günki güne çenli uly çekişmelere sebäp bolup gelýär.

Wizantiýa patriarhynyň global güýjüniň we wizantiýa imperatorynyň güýjüniň ýok edilmegi Papalygyň Konstantinopolyň günbataryndaky teologiki we regional güýji berkitmegine getirdi, emma Konstantinopolyň (ýakynynda we daşynda) demirgazygynda däl...

Bu ýerler has uly Osmanly türk-musulman imperiýasynyň düzümine girdi.

Umut ATASEWEN,

gadymydünýä taryhçysy / @atasevenoffica

Duşenbe, 01.01.2024 ý. Taryhy makalalar